

Grote vuurvlinder naar één populatie?

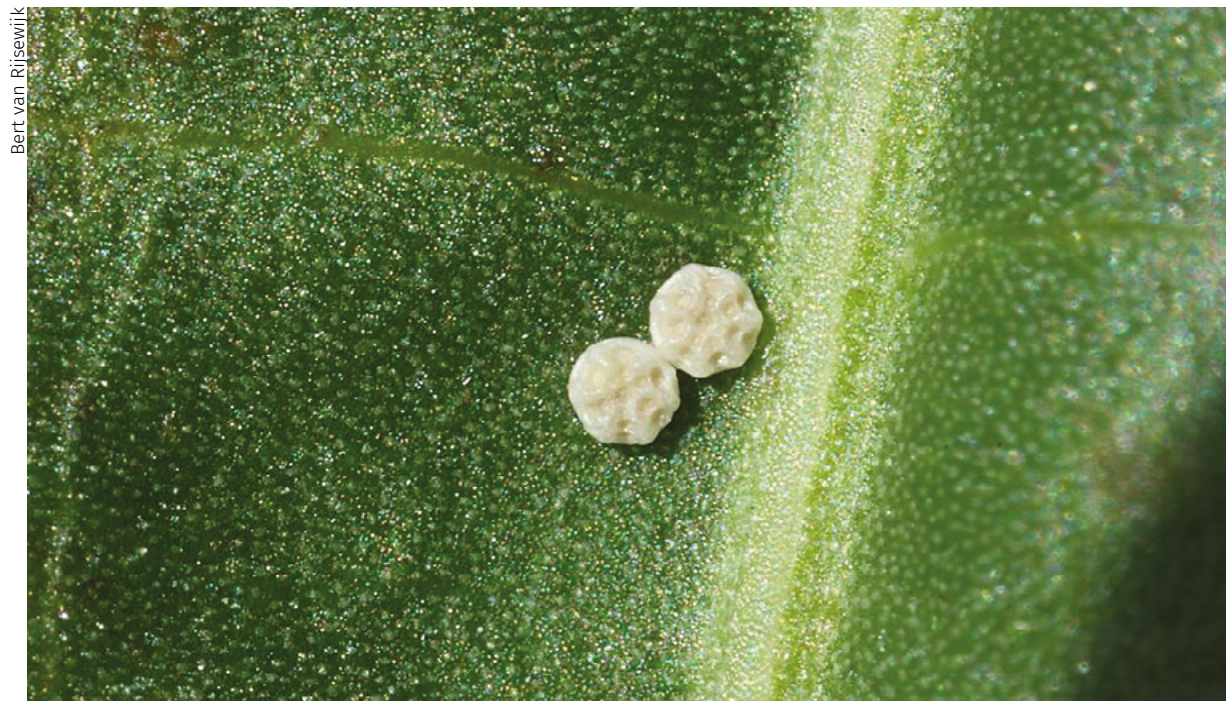
De grote vuurvlinder heeft in twee van zijn drie leefgebieden een dramatisch jaar achter de rug. Terwijl in het gebied de Weerribben de eitjes bijna niet te tellen waren, moesten de vrijwilligers in de twee Friese gebieden constateren dat ze op veel plekken niet meer te vinden waren. De situatie in de gebieden Rottige Meente en Brandemeer is dusdanig alarmerend dat de Ecologische Autoriteit in december adviseerde om op zeer korte termijn een noodplan voor de grote vuurvlinder op te stellen. Nu er een zeer natte periode is geweest, kijken we met veel spanning uit naar de tellingen van komende zomer.

De grote vuurvlinder die in de Lindevallei in 1915 werd ontdekt bleek een endemische soort voor Nederland te zijn. Het gaat om de ondersoort *Lycaena dispar batava* die alleen in Nederland voorkomt. Na die ontdekking werden in de loop der jaren meer plekken met populaties van de grote vuurvlinder gevonden. Toch bleef dit altijd een zeldzame vlinder, een soort waar je altijd moeite voor moest doen om hem te zien te krijgen. Helaas raakte Nederland af en toe een populatie kwijt. Sinds 2000 waren er nog drie laagveengebieden over waar de soort voorkomt: de Weerribben, Rottige Meente en De Wieden. In 2007 kwam daar een nieuw gebied bij: het Friese Brandemeer werd gekoloni-

seerd en vanaf 2011 zat daar ook jaarlijks een kleine, maar groeiende populatie.

Al vanaf 2002 bleek dat het niet goed ging met de grote vuurvlinder in De Wieden. Hij was dat jaar sterk achteruitgegaan en werd in veel gebieden opeens niet meer gezien. In de jaren daarna ging de soort verder achteruit. Totdat in 2014 de soort in De Wieden voor het laatst werd gezien. Hiermee resterden nog drie populaties. De kenmerken van de gebieden zijn allemaal min of meer hetzelfde (tabel 1). Het gaat om moerassige laagveengebieden die deels uit land in de vorm van veen bestaan en deels uit water. Ook de grote vuurvlinder is afhankelijk

Tekst: Henk de Vries
De Vlinderstichting

Eitjes van de grote vuurvlinder.

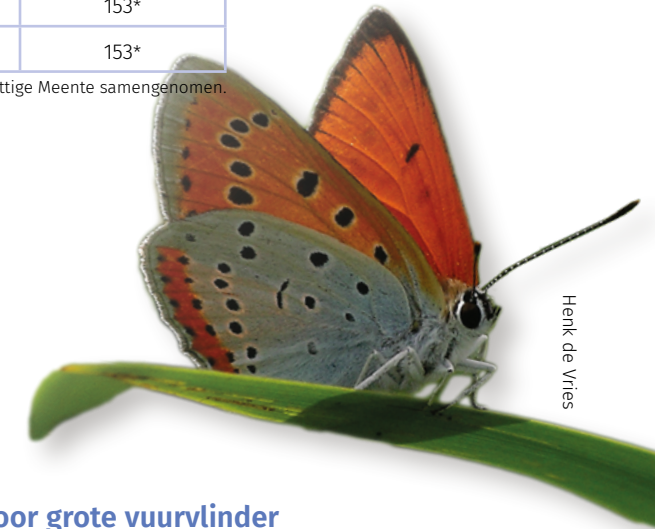
Tabel 1. Kenmerken van vier laagveengebieden.

Gebied	Provincie	Eigenaar	Totaal oppervlak	Aandeel water	Aandeel land	Aandeel veenmos-rietland
De Wieden	Overijssel	Natuurmonumenten	9018	2676	6341	492
Weerribben	Overijssel	Staatsbosbeheer	3325	332	2993	727
Rottige Meente	Friesland	Staatsbosbeheer	1022	241	781	153*
Brandemeer	Friesland	Staatsbosbeheer	524	105	419	153*

*Hier zijn de twee gebieden Brandemeer en Rottige Meente samengenomen.

Tabel 2. Eitellingen op eitelplots die acht jaar achtereenvolgens werden geteld door vrijwilligers. Buiten deze plots zijn er in Friesland in 2023 ook nog ongeveer 300 eitjes gevonden.

Jaar	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Aantal eitjes Rottige Meente	848	2217	1040	840	426	78	308	12
Aantal eitjes Weerribben	1295	1965	933	396	331	1242	3608	5742

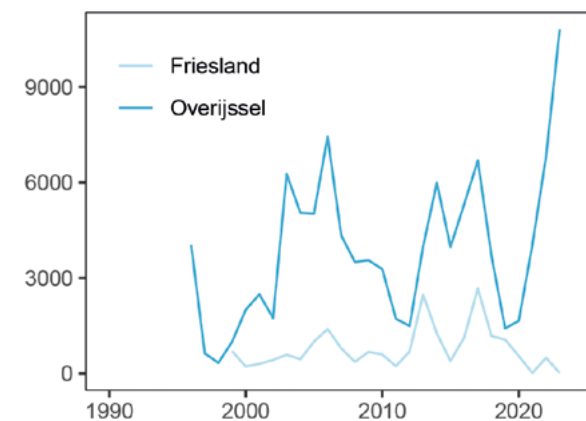

Henk de Vries

van deze gradiënt van land naar water doordat zijn waardplant waterzuring hier staat.

Eitellingen

Al bijna 30 jaar wordt de populatie van de grote vuurvlinder gevolgd via eitellingen op vaste eitelplots. Dit startte in 1996 in de Weerribben, in 1999 in de Rottige Meente en in 2001 in De Wieden. De volwassen vlinders worden te weinig gezien om betrouwbare tellingen te kunnen doen en de eitellingen leveren een bruikbaar alternatief. Hiervoor worden in de zomer eitjes geteld op de waterzuring. Ook de hier aanwezige planten worden geteld. Afgelopen jaar hebben twee teams met vrijwilligers en de terreinbeheerders samengewerkt om de benodigde tellingen uit te voeren. Deze gegevens zijn tegelijkertijd ook de basis voor de gegevens die ingevoerd worden in ons meetnet dagvlinders, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

Berekende trends op basis van de eitellingen grote vuurvlinder (meetnet vlinders).

Alarmklok luidt voor grote vuurvlinder

Vele jaren ging het relatief goed in de drie leefgebieden. Lagere aantallen werden telkens weer afgewisseld met stijgende trends. Totdat bleek dat in 2021 de aantallen in de twee Friese gebieden na het matige jaar 2020 sterk waren gedaald. Opvallend was dat de vlinder het in de Weerribben bijzonder slecht hadden gedaan in 2020, een jaar eerder dus, maar na dat jaar juist weer flink aan het toenemen was.

Helaas bleek 2023 een dramatisch jaar voor de Friese populatie. De aantallen kelderden in de Rottige Meente, op negen van de elf telplots werden door de vrijwilligers geen eitjes aangetroffen (tabel 2) en in Brandemeer werden zelfs in het geheel geen eitjes aangetroffen. Nu is het wellicht te vroeg om definitieve conclusies te trekken, maar aangenomen moet worden dat de populatie in Brandemeer is verdwenen en dat de populatie in de Rottige Meente, 108 jaar na haar ontdekking in de Lindevallei, in de gevarenzone is gekomen om ook te verdwijnen. Als dit laatste gebeurt resteert slechts één leefgebied voor deze bijzondere soort.

Oorzaak en mogelijke oplossingen

De grote vraag is natuurlijk: valt hier nog iets aan te doen? Wat is de oorzaak en wat moet er gebeuren om de Friese populatie te redden? En, heel opvallend en een belangrijke positieve ontwikkeling, waardoor doet de populatie in de Weerribben het vanaf 2020 juist heel goed?

In de Weerribben was 2023 een recordjaar met enorme aantallen eitjes op heel veel telplots. De

Biotop van de grote vuurvlinder.

Vlinderstichting heeft in 2022 op verzoek van de provincie Friesland een analyse gemaakt van de situatie in de Rottige Meente en Brandemeer (De Vries en Van Grunsven, 2023). Tijdens de veldbezoeken voor dit onderzoek bleken er grote problemen met het waterbeheer. Vrijwilligers hadden hierover al langere tijd hun zorgen geuit, maar de droge zomer van 2022 zorgde voor extreem lage waterstanden. Sommige sloten kwamen zelfs droog te staan. Dit is niet alleen schadelijk voor de grote vuurvlinder, maar leidt tot allerlei ongewenste ontwikkelingen in het gebied. Het belangrijkste effect van lage waterstanden is dat veen gaat oxideren en verdwijnt waardoor nutriënten zoals stikstof en fosfaat vrijkomen. De stikstofbelasting is voor dit soort gebieden al te hoog, maar in combinatie met deze interne eutrofiëring zullen algemene plantensoorten, met name riet, profiteren ten koste van andere soorten zoals waterzuring. En dit proces versterkt zichzelf: watergangen bevatten meer nutriënten waardoor ze sneller dichtgroeien en er minder water het gebied ingebracht kan worden. In droge periodes betekent dit dat waterpeilen uitzakken en, indien ze daarna weer aangevuld worden met regenwater, de bodemsituatie verzuurt. Een belangrijke conclusie is dat het watersysteem in de Weerribben dusdanig goed functioneert dat warme zomers juist meer voortplanting via extra eiafzet opleveren, terwijl dit in de Rottige Meente en Brandemeer niet of veel minder lukt. Een mogelijk scenario bij te lage zomerpeilen is dat de grote vuurvlinder zijn eitjes in een droge zomer afzet op lagere oeverzones die niet verdroogd zijn, maar dat in het winterseizoen bij hogere peilen precies deze locaties onder water komen te staan.

De kunst is om in droge periodes, vooral zomers, voldoende water van de juiste kwaliteit aan te voeren. Gelukkig is dit water beschikbaar en is de waterkwaliteit ook toereikend. De Weerribben heeft een overzichtelijk aantal van twee goed te managen waterinlaatpunten, terwijl de beide Friese gebieden er samen wel meer dan tien hebben. Een beter beheer van de Friese gebieden vraagt meer aandacht en inspanningen om voldoende water binnen te laten in de zomer en vervolgens dat water ook op de juiste plek te krijgen. Mogelijk zijn aanpassingen in het waterhuishoudkundige ontwerp nodig, maar een nauwkeuriger volgen van de waterpeilen is in ieder geval essentieel. Vanaf 2018 hebben we te maken met extreem droge periodes die in sommige jaren ook nog eens worden afgewisseld met een periode met hoge waterstanden. Populaties van bedreigde dier- en plantensoorten die sterk afhankelijk zijn van waterstanden zullen in de toekomst extra aan-

dacht moeten hebben. De dramatische ontwikkeling in de Rottige Meente vormt een waarschuwing voor alle beheerders van natte gebieden.

Samenwerken aan behoud en herstel

Uiteraard spelen er veel meer factoren in Friesland. De Vlinderstichting zet zich samen met de beheerder Staatsbosbeheer en lokale vrijwilligers onder coördinatie van Anna Nynke Hiemstra in om de algehele situatie hier te verbeteren. De provincie Friesland heeft een aantal van de gemaakte voorstellen voor verbeteringen gefinancierd en beslist nog over wat er verder gaat gebeuren.

Staatsbosbeheer heeft afgelopen jaar een coördinator aangesteld voor de grote vuurvlinder, Manon van Wesel. Afgelopen zomer werd met haar inzet het maaibeheer beter afgestemd op de grote vuurvlinder. De aanpak in de Weerribben werd hierbij als voorbeeld genomen. Daarnaast is er deze winter veel bos verwijderd om waterzuringen die in de schaduw waren geraakt weer geschikt te krijgen voor de grote vuurvlinder. Ook zullen in de Rottige Meente extra oevers nabij de huidige voortplantingsplaatsen worden aangelegd. Hierop zullen

zaden worden uitgezaaid en door De Vlinderstichting opgekweekte waterzuringplanten worden bijgeplaatst.

De provincie heeft vorig jaar een (concept)natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld, waarin de ontwikkeling rond het gebied Rottige Meente en Brandemeer zorgwekkend wordt genoemd. De Ecologische Autoriteit heeft als reactie daarop aan de provincie Friesland gevraagd om een noodplan op te stellen voor verbetering van het leefgebied van de grote vuurvlinder (Ecologische Autoriteit, 2023).

Wat dit allemaal oplevert, zullen we moeten afwachten, maar één ding is duidelijk, 2024 wordt een spannend jaar voor de grote vuurvlinder.

Literatuur

- De Vries, H.H., Van Grunsven, R.H.A. (2023). Toekomst voor de grote vuurvlinder in Friesland. Overzicht van ecologische kennis, beheermaatregelen en monitoring. Rapport VS2023.008, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Ecologische Autoriteit (2023). Advies over de Natuurdoelanalyse Rottige Meente & Brandemeer, provincie Fryslân. Ecologische Autoriteit, Utrecht. ●

TIEN URGENTE VERBETERINGEN VOOR DE BESCHERMING VAN DE GROTE VUURVLINDER IN DE ROTTIGE MEENTE EN BRANDEMEER

Een flink deel hiervan werd het afgelopen jaar al opgepakt.

1. Grootschaliger monitoren dan voorgaande jaren. Hiermee wordt een vollediger beeld van de verspreiding van de totale populatie in het gebied verkregen.
2. Uitbreiding samenwerking tussen De Vlinderstichting, Staatsbosbeheer, provincie Friesland en vrijwilligers.
3. Aanvoer van oppervlaktewater naar het gebied verbeteren in tijden van droogte. De voorwaarde is dat het in te laten water van voldoende kwaliteit is.
4. Kritisch kijken naar het ontwerp van het gehele watersysteem in beide natuurgebieden en waar mogelijk deze vereenvoudigen.
5. Nauwkeuriger het waterniveau in het systeem volgen. Inzet van geautomatiseerde peilregistratie met app met een realtime afleessysteem.
6. Alle planten met rupsen en/of eitjes markeren voor de start van het maaien zodat deze ontzien worden.
7. Bos langs oevers verwijderen om schaduw bij waterzuringen weg te halen.
8. Aanleg van extra sloten en herprofilering van oevers.
9. Inzaaien en uitplanten van waterzuring in nieuw aangelegde oevers. Ervaring opdoen met deze experimentele aanpak.
10. Evalueren maatregelen door monitoring en verdere verbeteringen doorvoeren naar aanleiding van de bevindingen.

Grote vuurvlinder.